

Милча МАДИЋ

КОЛО СРПСКИХ СЕСТАРА – ВАЉЕВО 1921–1941
историјска белешка

ИСТОРИЈАТ СТВАРАОЦА ФОНДА

Одбор Кола Српских Сестара у Ваљеву формиран је 20. марта 1921. године, на оснивачком скупу који је сазвала Дара Винтровић. На првој седници Одбора конституисана је Управа од 36 чланова, Надзорни одбор од 3 члана, истовремено је извршен избор: председника, потпредседника, благајника и секретара благајне. За председника Управе изабрана је Анђа Јеремић, која је вршила ову функцију до половине априла 1923. године, када је због пресељења у Скопље изабран нови председник Персида Савић, удова Миливоја бившег начелника Министра правде у Влади Србије.

И пре оснивања Одбора у годинама пред Први светски рат, Коло Српских Сестара је било активно у Ваљеву. У првом броју календара "Вардар" за 1906. годину поред других, помиње се и Пододбор у Ваљеву. Будући да је Главни одбор Краљевине Србије, формиран у пролеће 1903. године у Београду, као орган женског патриотско-хуманитарног друштва, евидентно је да КСС у Ваљеву делује у првим годинама његовог настанка.

Коло Српских Сестара настаје као израз потреба које су наметале: историјске, политичке, економске, културне и друштвене прилике, у којима је живео српски народ крајем прошлог и почетком XX века. Тешку драму преживљавао је већи део српског народа у неослобођеним крајевима, где је обесправљен и подвргнут денационализацији Отоманске и Аустроугарске власти. Наглашено интересовање и брига КСС, у периоду до I светског рата, била је усмерена пре свега на судбину сународника ван Србије, коју је својом патриотско-хуманитарном мисијом настојало да ублажи.

У условима окупације Србије 1915 – 1918 делатност КСС је била прекинута на тлу Србије, обновљена је по завршетку рата у новим знатно измењеним, за српски народ не мање сложеним и тешким условима. Огроман број ратних инвалида, ратне сирочади, самохраних мајки, тешко оболелих и на други начин унесређених, вапио је за сваковрсном а посебно материјалном помоћи. Нова државна власт опхрвана властитим по-

рођајним мукама, није била у стању, нити довољно спремна да све те проблеме решава. У таквим условима КСС, одмах по завршетку рата обнавља своју хуманитарну активност, проширујући организацију на све крајеве нове државе.

Избором Управног и Надзорног одбора, председника, благајника, секретара, 20. марта 1921. године, отпочела је двадесетогодишња активност КСС у Ваљеву о чему сведочи сачувана архивска грађа, настала његовом делатношћу. Разноврсну и плодну активност удружења КСС у Ваљеву, прекинуо је II светски рат. Последња седница Одбора одржана је 15. марта 1941. године, непуних месец дана пред почетак рата.

Одбор КСС у Ваљеву своју организацију и активност заснивао је на правилима која су усвојена од стране Одбора, а одобрена од Министарства унутрашњих дела. Тако се из попуњеног формулара, којим је Срески начелник тражио податке о Одбору КСС у Ваљеву види да је поменуто Министарство одобрило "Правила друштва" 31. маја 1926. године под бројем 22706.

КСС у Ваљеву као патриотско-хуманитарно удружење, организовано је и делује као огранак српског и југословенског удружења, чијим радом руководи Главни одбор са седиштем у Београду. Одбор у Ваљеву је управни орган удружења који чине чланови изабрани на Скупштини чланица. Одбор бира председника, потпредседника, благајника и секретара. Председник сазива и води седнице, представља Одбор у кореспонденцији са органима власти, другим удружењима и Главним Одбором КСС. Секретар као техничко лице, води записнике на седницама Одбора, преписку и укупну администрацију. Благајник обавља и води благајничке послове; прикупља и евидентира прилоге, уплаћује и прослеђује додељену помоћ и спроводи све одлуке Одбора које се тичу финансија.

Чланство у КСС је добровољно а остваривало се прихватањем дужности и права из "Правила". Годишња чланарина је по своме износу била приступачна и члановима скромнијег имовинског стања а из њеног износа је подупирана активност удружења. Поред плаћања чланарине обавеза чланица је била да се укључују у добротворне активности као што су: израда одевних предмета, организовање добротворних приредби, забава, прослава и сл., на којим аје оствариван приход за помоћ сиромашним, немоћним и угроженим. У организовању добротворних акција, чланице Одбора су испољавале висок степен сналажљивости, користећи верске и друге празнике; Ђурђевдан, Врбице, Ускрс и Малу Госпођу као властиту славу, да прикупе прилоге за рад удружења. Продаја посебно аранжираног Ђурђевданског цветка и венчића за Врбице су сами примери њихове довитљивости.

Број активности чланства КСС у Ваљеву кретао се између 200 и 300 чланица. Значајну улогу, посебно у материјалној потпори удружења имали су: велики добротвори, добротвори и утемељивачи. Њихов број се временом мењао, у извештају за 1928. годину поред 250 чланица наводи се

и број од: седам великих добротвора, 55 добротвора и 73 утемељивача. Статус ових чланова обезбеђиван је одговарајућим износом прилога за КСС, који је чинио значајну материјалну потпору удружења.

Делатност чланства и Одбора КСС се одвијала у суштини кроз три основна сектора:

I. Унутрашњи друштвени рад који се манифестује анимирањем чланства за активност у друштву, организовање добротворних активности, оснивање и рад Одбора госпођица (1931), као подмлатка који је укључивао млађе чланице у активностима КСС и др.

II. Културни рад, који својом ширином обухвата велики број разноврсних акција које су изведене у Ваљеву или се удружење укључивало у такве активности на ширем понекад и интернационалном плану. Тако су организоване активности на обележавању годишњице Ослободилачких ратова, 150 година од Вуковог рођења, пренос посмртних остатака сликарке Надежде Петровић из Ваљева у родни Београд (1924), прикупљање прилога за изградњу храма Св. Саве, Дома културе у Ваљеву, Дечјег одмаришта на Дивчибарама, учешће у акцији преноса посмртних остатака Хенриха Сјенкјевича из Швајцарске у Пољску. Одбор КСС је водио акције на прикупљању прилога за изградњу капеле на војничком гробљу Зејтинлик у Солуну (1920), споменика Гаврилу Принципу, споменика на Мачковом камену, Дома КСС у Београду, Шапцу и другим местима, споменик захвалности Француској и др. Отворене су школе за нудиље и домаћице а посебно је запажено учешће КСС на међународној изложби ручних радова у Прагу.

III. Хуманитарни рад је основна и најраширенија делатност КСС и он се испољавао у разноврсним акцијама које су биле усмерене на пружање помоћи свим категоријама становништва којима је она потребна. Поред израде одевних предмета, прикупљена новчана помоћ дељена је најугроженијима, најчешће поводом неког верског празника (Божић, Ускрс, Свети Сава и др.) Најзапаженије активности су биле; помоћ у новцу и опслуживање ђачке кухиње, помоћ ратним инвалидима, ратној сирочади, сиромашним ђацима и сл. Ђацима гимназије је уручивана новчана награда за најбоље урађени Светосавски темат, сиромашним сељацима куповане су саднице воћака, организован је течај за добровољне болничарке у рату, прикупљана помоћ поплављенима у Обреновцу (1938) упућивана помоћ преко Црвеног крста чехословачким избеглицама и припадницима племена Миридита из Албаније и друге активности.

Активност Одбора и удружења у целини, у првим годинама по оснивању, одвијала се у просторијама других удружења и организација, најчешће у основној школи. Суочене са недостатком простора за своју активност чланице Одбора су успеле 1933. године да откупе кућу а наредних година и да је опреме, уведу воду (1938) и створе повољније услове за рад властитог удружења.

За запажене резултате остварене у хуманитарној и патриотској мисији, Одбор КСС у Ваљево одликован је од Главног Одбора Црвеног крста.

РЕГИСТРАТУРСКО ПОСЛОВАЊЕ И СТАЊЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Фонд архивске грађе настао делатношћу Одбора КСС у Ваљево (1921 – 1941) године, једноставне је структуре, без организационих јединица што поједностављује послове на сређивању и обради архивске грађе и изради научно-информативних средстава.

Оствареним увидом у архивску грађу, утврђено је да су од књига регистратуре за читав период вођени: Записници са седнице Одбора, деловодни протоколи, књиге благајне и евиденције чланова удружења.

Књиге записника са седница Одбора комплетно су сачуване, уредно вођене са свих редовних и ванредних седница које су одржаване по правилу једном месечно. Записници су уредно оверавани печатом Одбора од стране надлежног органа. Ових књига је укупно осам и оне представљају сведочанство о богатој и разноврсној активности Одбора и удружења у целини. Подаци из записника су драгоцен извор за проучавање друштвено-историјских услова и прилика у којима удружење делује и остварује широку сарадњу са другим друштвима и удружењима.

Одбор је своју делатност финансирао претежно из прикупљене чланарине, добровољних прилога, улога добротвора и помоћи општине. Сви послови: административни, финансијски, организациони и други обављани су волонтерски од стране чланица Одбора.

Општа акта (преписка), евидентирана је уредно кроз деловодне протоколе. Завођење аката је вршено посебно за сваку годину, почевши од броја један. Поред деловодног броја налази се уписан датум пријема или отпремања аката. На полеђини аката обавезно је сачињена белешка ”примљено к знању у акта”, испод забелешке потпис секретара, што упућује да је целокупну кореспонденцију водио секретар Одбора. На полеђини више деловодног броја у десном горњем углу, било да се ради о улазном или излазном акту, обавезно је отиснут печат Одбора кола Српских Сестара Ваљево, који је елипсастог облика. Деловодни протокол је вођен централизовано за сва акта, без обзира на њихов садржај. Укупно је годишње било 100 – 150 аката.

Обзиром на количину и структуру архивске грађе која је сачувана о раду Одбора КСС, начина вођења регистратурског и канцеларијског пословања, примењен је најприкладнији, хронолошко-тематски метод сређивања. Архивску грађу претежно чини преписка, која је вођена, одлагана и архивирана по систему деловодних бројева, што омогућава једноставан начин сређивања, хронолошким редом су акта долазила или отпремана из регистратуре. Мањи део архивске грађе чине разноврсни штампани материјали, (прогласи, позивнице, правила, извештаји, разгледнице, захвалнице и сл.) Овај материјал није посебно евидентиран и не поседује никакве регистратурске ознаке, те је сређиван и обрађен као посебна тематска целина са класификацијом према садржају аката.

Деловодни протокол вођен је за сваку годину посебно, започињући завођење аката са бројем 1, до краја текуће године. Документи су хронолошки поређани а пошто њихов број у једној години не прелази 150, лако је установити, колико аката за сваку годину не достаје. На примеру 1922. године у којој је укупно заведено 110 аката, од чега недостаје 32 сачувано је 78. Пошто је извршено сређивање овог фонда, подаци о броју предмета који недостају су унети у унутрашњу листу на унутрашњој страни архивске кутије. Ове листе садрже податке: назив фонда, година, број аката, број листова, колико недостаје – постоји, примедбе, садржина-преглед грађе о познатим личностима, значајним догађајима, уредбе, расписи, прописи и др. Приликом сређивања исказани су подаци тражени у унутрашњој листи.

Од научно-информативних средстава урађен је Сумарни инвентар, на обрасцу и према упутству Савета за науку НР Србије из 1957. године. Значај података које фонд садржи о; сликарки Надежди Петровић, оснивању нудиљске школе, Дечјег одмаралишта на Дивчибарама, рестаурацији основне школе Прота Матеја у Бранковини, прослави годишњице ослободилачких ратова и др, налаже обавезу израде Аналитичког инвентара.

Књиге су сређене и обрађене хронолошки, на спољној страни корица је етикета са подацима: назив фонда, врста књиге и период за који су вођене. Унутар књиге извршена је пагинација, чиме је утврђен број коришћених и неискоришћених страна.

Гледајући у целини на стање сређености архивске грађе овог фонда, омогућено је корисницима грађе, посебно истраживачима, да лако и брзо дођу до података о делатности Одбора КСС у Ваљеву.

СТАЊЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ ПРИЛИКОМ ПРЕУЗИМАЊА

Архивска грађа фонда КСС у Ваљеву, пронађена је приликом преузимања архивских фондова Месних народних Одбора, народних Одбора општина и Ваљевске штедионице, октобра 1955. године у згради тадашње општине Ваљево. По престанку рада Одбора КСС, непосредно пред почетак рата његова скромна имовина и архива предати су општини града Ваљева, и све време окупације налазиле се на тавану зграде.

У архивској грађи помешаној са поменутиим фондовима, пронађено је и издвојено: 8 књига записника са седница Одбора, чије су граничне године 1921 – 1941, у тврдом повезу и добро очуваних. Архивска документа у две фасцикле, која се односе на период 1921 – 1935. године док остатак грађе није пронађен. Архивски материјал је пронађен и преузет у доста очуваном стању, те из њега није вршено излучивање. Фонд архивске грађе Кола Српских Сестара у Ваљеву 1921 – 1941. година уведен је у књигу пријема архивске грађе према Упутству о инвентарисању архивске грађе у државним архивима НРС 18/1957. године.